

žavljanstva potemtakem neizogibno sklepa o obeh polih razmerja, t.j. o posamezniku in o državi. Različni modeli državljanstva se opirajo na različne podobe narave države in/ali na različne podobe posameznikov, ki ji pripadajo.⁹

Hribarjevo verzijo patriotske vzgoje v tej perspektivi torej lahko umeštimo med »oba pola« tako, da se nam pokaže podoba posameznika kot tista, ki jo determinira drugi pol – država. V Hribarjevi artikulaciji je potemtakem njena narava to, da skupaj z narodom ustvarja nacijo. Po tej koncepciji je »domoljubna« vzgoja dolžna proizvajati »nacijo«, ki pa verjetno nujno vsebuje pripadnost posameznikov tej nadrejeni, z vidika posameznika pa transcendentni kolektivni kategoriji. Če je v to pripadnost vpisana utemeljitvena klavzula »ogroženosti«, iz nje sledi zahteva šoli, da učenec vcepi to pripadnost, jim vsili »ljubezen do domovine« in s tem neizrecno strah in sovraštvo do »ne-domovine«, do vsega, kar domovino (rod, zemljo, jezik) ogroža. Pri tem se lahko utemeljeno bojimo, da Hribarjeve koncepcije v ničemer ne poenostavljamo in da se ta koncepcija uvršča med predmoderne »modele« patriotske vzgoje, katerih osnovna paradigma identitete se opira na negativno relacijo, po kateri je $A = A$ samo tako, da $A \neq B$! Na problematičnost koncepta identitete, ki izključuje razliko, pa je dovolj jasno opozoril Hegel v kritiki Fichteja.¹⁰ *Torej gre za paradigmo identitete, ki »samodejno« izključuje razliko.* Naj sklenemo to razpravljanje s hipotezo, da je taka koncepcija patriotske vzgoje v državah članicah Sveta Evrope, s pomembnimi izjemami, navzoča zlasti neformalno, torej kot zunajšolska vzgoja in kot skriti kurikulum v pedagoški praksi. Šolska institucija kot reprodukcijski mehanizem skupnosti, v katerih se »občutek za skupnost« utemeljuje na presežni kategoriji ogroženosti, pač deluje tako, da se v njej reproducirajo tudi kulturni vzorci, ki jih ohranja »nacija«.

Vzgoja kot implementacija politike razlike

Uradni kurikulumi in utemeljitve šolske zakonodaje v širšem evropskem prostoru kajpak bolj ali manj povzemajo smernice dokumentov Sveta Evrope (in tudi drugih mednarodnih vladnih ter nevladnih organizacij), ki narekujejo prilagajanje odnosa do vsakršnih tradicij v neizključevanje v odnosu do konceptov različnosti in multikulturalnosti. Te usmeritve,

⁹ Will Kymlicka, Multicultural states and intercultural citizens, v: *Theory and Research in Education*, letnik 1 (2003), št. 2, 147.

¹⁰ Najzrecneje je ta Heglova kritika artikulirana v zgodnjem *Spisu o razliki med Fichtejevo in Schellingovo filozofijo*.